

درآمدی بر روایت زنانه از شهر

کاوشی نظری در خوانش تجربه‌های زنانه از شهر

سارا نادری

انتشارات تیسرا

به نام خداوند جان و خرد
کزین برتر اندیشه برنگذرد

- سرشناسه : نادری، سارا، ۱۳۶۰-
عنوان و نام پدیدآور : درآمدی بر روایت زنانه از شهر؛ کارشناسی نظری در خوانش تجربه‌های زنانه از شهر / نویسنده: سارا نادری؛ به سفارش اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران
مشخصات نشر : تهران: تیسرا، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری : ۲۵۲ ص: جدول، نمودار؛ ۲۱×۱۴/۵.
فروست : نگاشت شهر؛ ۷۰.
فروست : زنان؛ ۱.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۶۲-۸۴-۸
وضعیت فهرست‌نویسی : فیبا
موضوع : زنان - ایران - فعالیت‌های اجتماعی
موضوع : زنانگی
شناسه افزوده : فاضلی، نعمت‌الله، ۱۳۴۳- ، دبیر علمی مجموعه «فرهنگ و شهر»
شناسه افزوده : اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران
رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۲ ۴۲۵ ن ۱۷۳۵/۳ HQ
رده‌بندی دیویی : ۳۰۵/۴۲۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی : ۳۱۹۶۷۰۵

معاونت امور اجتماعی و فرهنگی
اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی

دروآمدی بر روایت زنانه از شهر؛ کاوشی نظری در خوانش تجربه‌های زنانه از شهر
نویسنده: سارا نادری

مقارن‌دهنده: اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران

ناظر علمی: دکتر محمد سمید ذکایی

دبیر مجموعه «فرهنگ و شهر»: دکتر نعمت‌الله فاضلی

مدیر تولید: سید محمدرضا بهلول

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۲، شماره نشر: ۶۷

سر ویراستار: معصومه ارچندانی، ویراستار: مینا پاکدل

لیتوگرافی: کارآ، چاپ: دالاهو، صحافی: کیمیا، ناظر فنی چاپ: مصطفی شریفی

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه، قیمت: ۸۹۰۰ تومان، شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۶۲-۸۴-۸

همه حقوق چاپ و نشر این اثر محفوظ است. استفاده از مطالب با ذکر منبع بلااشکال است.

انتشارات تیسّا

تهران، میدان بهارستان، خیابان ظهیرالاسلام، کوچه دیلمان، پلاک ۶ واحد ۳، تلفن: ۳۳۹۹۹۴۳۳، ۳۳۹۹۲۴۷۰

www.Teesa.ir

iTeesa@mail.com

معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران

تهران، بزرگراه شهید گمنام، ابتدای بزرگراه کردستان، تلفن: ۸۲۱۰۶۰۰۰

۱۱	پیشگفتار
۱۵	فصل یکم: کلیات
۱۵	۱. مقدمه
۱۸	۲. زنانگی؛ حاشیه‌ای بر متن اجتماعی یا روایتی ناگشوده؟
۲۵	۳. نگاهی بر تجربه زنانه از زاویه پژوهش‌های تجربی
۵۱	۴. عاملیت زنانه؛ رویکردها، مفاهیم و دیدگاه‌ها
۵۴	۵. فمینیسم موج دوم
۶۸	۶. ژولیا کریستوا: گذار از فمینیسم رادیکال به پست‌فمینیسم
۷۱	۷. پست‌فمینیسم
۷۲	۸. فمینیسم موج سوم
۷۳	۹. نقد و ارزیابی دیدگاه‌های فمینیستی
۷۵	فصل دوم: نگاهی به گذشته: انزوا اما همگونی
۷۵	۱. حوزه عمومی به مثابه یک تهدید (حوزه عمومی و حوزه خصوصی در زندگی گذشته زنان شهری)
۸۰	۲. ساخت هویتی زنان سنتی در شهر
۹۰	۲-۱. نمایش خاله رورو
۹۱	۲-۲. گندم گل گندم
۹۲	۲-۳. عمو سبزی فروش
۹۳	۲-۴. نمایش آبجی نسا

۵-۲. نمایش عروس و مادرشوهر ۹۳

فصل سوم: هویت چندپارده: تجربه زیسته زنان امروز شهر تهران	۱۰۱
۱. مقدمه	۱۰۱
۲. تجربه زیسته متمایز دختران و پسران	۱۰۴
۳. الگوی پدر	۱۰۶
۳-۱. اخلاق مطلق	۱۰۹
۳-۲. فردیت مطلق	۱۱۰
۳-۳. ذهنت مطلق	۱۱۰
۳-۴. الگوی مردانه پیشرفت	۱۱۱
۳-۵. الگوی مردانه پیشرفت در تجربه زنان در فضای اجتماعی شهر	۱۱۳
۳-۶. اشتغال و تحصیلات موفق و مؤثر	۱۱۳
۳-۷. ابعاد نقش زن شهری در زندگی شخصی در الگوی مردانه پیشرفت	۱۲۲
۴. الگوی مادر	۱۲۵
۴-۱. خانواده در مقابل فردیت	۱۲۷
۴-۲. عدم صراحت زنانه در برابر اخلاقیات مطلق مردانه	۱۲۷
۴-۳. جسم در برابر ذهن	۱۲۸
۴-۴. الگوی زنانه پیشرفت	۱۲۹
۴-۵. ابعاد نقش اجتماعی زن در الگوی زنانه پیشرفت	۱۳۱
۴-۶. ابعاد نقش زن شهری در زندگی شخصی در الگوی زنانه پیشرفت	۱۳۷
۴-۷. اهمیت مفهوم خانواده در ذهن زن ایرانی و پیامدهای آن	۱۳۸
۴-۸. عدم صراحت و استفاده از لطایف الحیل در اعمال قدرت	۱۴۸
۴-۹. خانه قلمروی زنانه و بیرون از خانه قلمروی مردانه است (تقسیم کار سنتی زندگی)	۱۴۹
۵. بحران معنا (مسئله‌دار شدن تضاد دو الگو)	۱۵۲
۶. زبان الگوی پدر در برابر طبیعت الگوی مادر (تحقیر دو الگو از سوی یکدیگر)	۱۵۳
۷. عرف و طبیعت؛ سلاح الگوی مادر	۱۵۶
۸. سلاح استدلال الگوی پدر	۱۵۸
۹. بحران معنا	۱۶۰
۹-۱. شرایط میانجی (عوامل تأثیرگذار بر بحران معنا)	۱۶۲

۹-۱-۱. بررسی تجربی عوامل تأثیرگذار بر بحران معنا در تجربه زیسته زنان تهرانی.....	۱۶۲
الف) نگرش غالب فردی نسبت به زنانگی.....	۱۶۲
۱. زنان مقید به الگوی مردانه پیشرفت.....	۱۶۳
۲. زنان مقید به الگوی زنانه پیشرفت.....	۱۶۶
ب) وضعیت تأهل.....	۱۶۷
ب) سن مجرد.....	۱۶۸
ت) سنخ خانواده.....	۱۷۴
ث) سنخ همسر.....	۱۷۵
ج) فرزندان و جنسیت آنها.....	۱۸۳
۱. پسر به منبع قدرت مادر تبدیل می شود.....	۱۸۷
۲. نگاه منفی مادر شوهر به عروس.....	۱۸۸
چ) موقعیت شغلی.....	۱۹۱
ح) موقعیت نسلی.....	۱۹۶
۱. نسل مادران.....	۱۹۷
۲. نسل دختران.....	۱۹۹
۹-۱-۲. ترسیم الگوی منطقی عوامل تأثیرگذار بر بحران معنا.....	۲۰۰
الف) غلبه یکی از الگوهای مادر و پدر در ذهنیت مرد در موقعیتی خاص.....	۲۰۳
ب) مجهز شدن یک یا هر دو الگو به ابزار زنانه و استدلالی دیگر.....	۲۰۴
فصل چهارم: تجربه زنانه از شهر و تأثیر آن بر بحران معنا.....	
۱. سنجش بحران معنا در هریک از موقعیت های زندگی شهری زنان.....	۲۰۷
۱-۱. آسیب زا بودن جسم زنانه در شهر.....	۲۰۸
۱-۲. ترس از سوژگی.....	۲۰۹
۱-۳. ناهمخوانی ساختارهای مردانه شهر با ذهنیت زنانه.....	۲۱۱
۲. حضور در بازار و مراکز خرید شهر به مثابه بر ساخت تجربه ای جدید از سوژگی.....	۲۱۴
۳. فضاهای کاملاً زنانه در شهر.....	۲۱۷
۳-۱. فضاهای غیر رسمی زنانه در شهر.....	۲۱۷
۳-۲. فضاهای رسمی زنانه (شهربانوها و فضاهای تفکیک شده جنسیتی و کاملاً زنانه شهری).....	۲۱۹

فصل پنجم: خلاصه و نتیجه گیری	۲۹
۱. خلاصه بحث‌ها	۲۹
۲. نتیجه گیری و سخن آخر	۳۶

کتابنامه	۲۴۵
----------	-----

پیشگفتار

تهران به عنوان مرکز سیاسی کشور، بیش از یک شهر بزرگ و پُرجمعیت است که رشد ناموزون و نامتعادل و تنوع قومی و مهاجرپذیری گسترده، وجه ممیزه آن از دیگر شهرهای بزرگ کشور است. تهران به تافتۀ جدابافته‌ای تبدیل شده که مجموعه‌ای از ویژگی‌ها، ارزش‌ها و هیجان‌های گاه متناقض را نیز در خود نمایان دارد. تراکم سرمایه‌های فرهنگی و خُرده‌فرهنگی، تراکم سرمایه‌های اقتصادی، سیاسی و نمادین، تحرک و رقابت اجتماعی بالا، تنوع سبک‌های زندگی و بسیاری از ویژگی‌های دیگر، معنای فرهنگی تهران را به مثابه فضا و مکانی زیسته در ذهن ساکنان و غیر ساکنان آن بسیار متمایز می‌سازد. تهران به عنوان یک کلان‌شهر، علاوه بر در برداشتن خصایص اجزا و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن، چیزی فراتر از این اجزا است. تهران را تنها باید در مقیاس کلان‌شهریِ منحصربه‌فرد آن، با تمام اوصاف و شرایط خوب و بد آن در نظر گرفت.

مجموعه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاهی چاپ‌شده در مجموعه «فرهنگ و شهر» - همچون اثر حاضر - برشی از تجربه ارزش‌ها، گرایش‌ها و تجارب متنوع ساکنان تهران و نیز شرایط ساختاری و تغییر و تحولات آن را

مورد توجه قرار می‌دهند. این مجموعه آثار که با حمایت معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران به چاپ می‌رسند، در کلیت خود می‌توانند تصویری از پیچیدگی‌ها، تناقض‌ها، فرصت‌ها، محدودیت‌ها، واقعیت‌ها، بازنمایی‌ها و نیر بستر تاریخی زندگی در این شهر را ترسیم کنند. در انتخاب و سفارش این مجموعه، ملاحظات چندی مورد توجه قرار گرفته که انعکاس‌دهنده اهمیت جهت‌گیری‌های فرهنگی و اجتماعی مدیریت شهری تهران و نیز تحولات و پویایی‌های مربوط به شرایط ساختاری و فرهنگی زندگی در تهران است. بر این اساس، رویکرد فرهنگی در مطالعه شهر، وجه غالب آثار این مجموعه را شامل می‌شود که بر اساس طیفی از سنت‌های رشته‌های دانشگاهی مانند جامعه‌شناسی، مطالعات فرهنگی، برنامه‌ریزی شهری، مدیریت شهری، جمعیت‌شناسی، معماری و روان‌شناسی محیطی و عموماً در فضایی چندرشته‌ای و گاه بین‌رشته‌ای، ضرورت‌های سیاسی و مدیریتی و تحارب زندگی روزمره در این شهر را شرح داده‌اند.

به همان سان، جهت‌گیری فرهنگی متون این مجموعه و نیز توجه به تهران به عنوان یک متن فرهنگی در وجوه محتاط کالبدی، ساختاری و نیز ارزشی و رفتاری آن، الزاماً وجهی تفسیری به غالب این مطالعات بخشیده است؛ ازاین‌رو رویکردهای روش‌شناختی و تحلیل کیفی‌ای چون مردم‌نگاری، مطالعات تاریخی، پدیدارشناسی، نظریه مبنایی، نشانه‌شناسی، تحلیل محتوای کیفی و تحلیل گفتمان، روش‌های غالب این متون را تشکیل می‌دهند، هرچند در مطالعه ساختارها و تغییرات فرهنگی و نگرشی، تحلیل ثانویه و پیمایش نیز به کار رفته است. به‌کارگیری این تنوع روشی که در مطالعات شهری ایران سابقه زیادی ندارد، با امتیازات زیادی همراه است. نگاه فرایندی به تحولات شهر و ردیابی این تحولات در بستر تاریخی

شکل‌گیری و توسعه تهران، نگاه کل‌نگرانه به مسائل و ویژگی‌های زیست شهری و فاصله گرفتن از تقلیل‌گرایی‌های مربوط به منظر رشته‌ای، توجه هم‌زمان به زمینه‌های ساختاری و ارزشی و توجه به متن زندگی روزمره و تجارب زیست‌افراد در مفهوم‌سازی‌ها و تحلیل مسائل شهر، از جمله این مزایاست.

ایده‌ها و نتایج به‌دست‌آمده از این مطالعات تجربی، علاوه بر اینکه به شناخت و فهم عمیق‌تر زندگی شهری و سازوکار تغییر و تحولات در فرهنگ آن کمک می‌کند و چشم‌اندازی انتقادی را برای تأمل بر زمینه‌ها و آثار این تغییرات (مثلاً در معماری، فرهنگ اتومبیل، زندگی روزمره زنان، مراکز خرید و فضاهای تجاری، هیجان‌های اجتماعی و مانند آن) مهیا می‌سازد، دلالت‌ها و آثاری را نیز برای سیاست‌گذاری و مدیریت شهری به همراه دارد که از جمله محوره‌های آن می‌توان به تلاش برای کاستن از نابرابری و بی‌عدالتی در دسترسی‌ها، برخورداری‌ها و تأمین برخی از حقوق شهروندی که خود به پدیده‌ای فراگیر و به درجانی تاریخی تبدیل شده است، و ادغام اجتماعی بیشتر گروه‌های آسیب‌پذیر مانند سالمندان و معلولان اشاره کرد.

آثار مجموعه «فرهنگ و شهر»، رویکردهای متنوعی را برای فهم تجارب معاصر از شهر - چه تجارب زیسته واقعی و چه تصویری - در اختیار خوانندگان قرار می‌دهد. مرور این آثار، پیچیدگی‌ها و تنوع شرایط زندگی و نیز نگرش و قضاوت نسبت به زندگی شهری را آشکار می‌سازد. ساکنان تهران به واسطه تجربه زیسته خود از ساختمان‌ها، بناها و فضاهای مصنوع و همچنین بازنمایی و انعکاس این ارزش‌ها و هنجارها در هنر، ادبیات، فیلم و عرصه‌های مشابه، درک و شناخت متفاوتی نسبت به آن دارند و بر این اساس به تفسیر و مدیریت برنامه‌های روزانه و نیز برنامه‌ریزی‌های خود

برای آینده می‌پردازند. جدایی‌ناپذیری عناصر مادی و عینی شهر از وجوه فرهنگی و نرم‌افزارانه، دستور کاری است که کتاب‌های این مجموعه بر آن تأکید داشته‌اند.

امید است انتشار این آثار، گامی در ترویج و همگانی ساختن نگرش فرهنگی به شهر و مدیریت شهری باشد و ضمن ترویج فرهنگ نقد، جهت‌گیری‌های سیاستی مفیدی را در اختیار محققان، برنامه‌ریزان و مدیران شهری قرار دهد.

محمدسعید ذکایی

ناظر علمی